

Dopis Josephu Blochovi (Friedrich Engels, 1890)

Joseph Bloch položil v dopise ze 3. září 1890 Engelsovi tyto dvě otázky:

I. Jak to, že ani po zániku rodiny pokrevných příbuzných se u Řeků sňatky mezi sourozenci nestaly nepřípustnými;

2. Zda podle materialistického pojetí dějin jsou ekonomické vztahy jedině určujícím momentem, anebo zda tvoří jen do jisté míry pevný základ všech ostatních vztahů, které pak ještě mohou také samy působit.

Londýn 21. září 1890

Vážený pane,

Váš dopis ze 3. t. m. poslali za mnou do Folkestonu; ale protože jsem tam neměl dotyčnou knihu*, nemohl jsem na něj odpovědět. Když jsem se 12. zase vrátil domů, čekala mě tam taková spousta neodkladné práce, že se teprve dnes dostávám k tomu, abych Vám napsal pár řádek. To na vysvětlenou, proč se to tak protáhlo, a prosím, abyste mě laskavě omluvil.

Ad I. Předně si na str. 19 „Původu“ všimněte, že proces vývoje punaluánské rodiny je vyličen jako velice pozvolný, ba že ještě v tomto století docházelo v havajské královské rodině ke sňatkům bratrů a sester (z *jedné matky*). A v celém starověku nacházíme příklady sňatků mezi sourozenci, např. ještě u Ptolemaiovců. Tady ovšem je - za druhé - třeba dělat rozdíl mezi sourozenci z *matčiny* nebo pouze z *otcovy* strany; *Adelphos*, *Adelphon*** pochází od slova *Delphos* - rodná matka, znamenající tedy původně jen sourozence z *matčiny* strany. A od doby matriarchátu se ještě dlouho pociťovalo, že děti jedné matky, i když různých otců, jsou si bližší než děti téhož otce, ale různých matek. Punaluánská forma rodiny výlučně pouze sňatky mezi oněmi, avšak vůbec ne mezi těmito, neboť ti podle příslušné představy *vůbec nebyli spřízněni* (platil totiž matriarchát). Pokud vím, případy sňatků mezi sourozenci, které se vyskytují v řeckém starověku, se také omezují na takové sňatky, kdy partneři buď mají různé matky, nebo to aspoň není o nich známo, tedy ani vyloučeno, čili tyto sňatky absolutně nejsou v rozporu s punaluánským obyčejem. Přehlédl jste totiž, že mezi punaluánskou dobou a řeckou monogamií spadá skok z matriarchátu do patriarchátu, který celou věc značně mění.

Podle Wachsmuthových „Hellenische Alterthümer“ není u Řeků v herojském období „ani stopy po rozpacích nad příliš blízkým příbuzenstvím manželů, s výjimkou poměru mezi rodiči a dětmi“ (III, str. 157). „Manželství s rodnou sestrou nebylo na Krétě pohoršující“ (tamtéž, str. 170). Toto je převzato ze Strabóna, X. kniha, nemohu to místo ale momentálně najít, protože text není rozdělen do kapitol. - Pojmeme *rodná* sestra rozumím, pokud nebude dokázán opak, sestry z *otcovy* strany.

Ad II. Vaši první hlavní tezi kvalifikuji takto: Podle materialistického pojetí dějin je v *poslední instanci* určujícím momentem v dějinách produkce a reprodukce skutečného života. Ani Marx, ani já jsme nikdy netvrdili víc. Překrucuje-li to nyní někdo v tom smyslu, že ekonomický moment je

jedině určující, mění onu tezi v nic neříkající, abstraktní a absurdní frázi. Ekonomická situace je základnou, ale na průběh dějinných zápasů také působí a jejich *formu* v mnoha případech převážně určují různé momenty nadstavby - politické formy třídního boje a jeho výsledky - ústavy stanovené vítěznou třídou po vyhraném boji atd. - právní formy a zvláště pak odrazy všech těchto skutečných zápasů v mozcích zúčastněných, politické, právní, filosofické teorie, náboženské názory a jejich další rozvedení v systémy dogmat. Je to vzájemné působení všech těchto momentů, v němž se nakonec celým nekonečným množstvím nahodilostí (tj. věcí a událostí, jejichž vnitřní vzájemná spojitost je tak vzdálená nebo tak těžko dokazatelná, že ji můžeme považovat za neexistující a pomíjet ji) prosazuje jako nutnost ekonomický pohyb. Vždyť jinak by bylo lehčí aplikovat teorii na libovolné období dějin než řešit jednoduchou rovnici prvního stupně.

Děláme si své dějiny sami, avšak za prvé za velmi určitých předpokladů a podmínek. Z těch jsou ekonomické koneckonců rozhodující. Ale také politické atd., ba i tradice utkvělé v hlavách lidí hrají určitou úlohu, třebaže ne rozhodující. Pruský stát také vznikl a vyvíjel se z historických, v poslední instanci z ekonomických příčin. A kdo nechce být pedant, sotva může tvrdit, že z mnoha malých států severního Německa právě Braniborsko bylo předurčeno k tomu, aby se stalo velmocí, v níž se ztělesnila ekonomická, jazyková a od dob reformace i náboženská odlišnost severu a jihu, a že k tomu bylo předurčeno ekonomickou nutností, a ne také jinými momenty (především tím, že se Braniborsko ovládnutím Pruska zapletlo do polských záležitostí, a tím do mezinárodních politických vztahů - které byly rozhodující i při utváření moci rakouské dynastie). Stěží by se podařilo ekonomicky vysvětlit - a nezesměšnit se přitom - existenci každého německého státečku v minulosti i v přítomnosti nebo původ hornoněmeckého posouvání hlásek, které rozšířilo geografický předěl, tvořený pohořím od Sudet po Taunus, ve skutečnou trhlinu táhnoucí se celým Německem.

Za druhé, dějiny se dělají tak, že konečný výsledek vyplývá vždy z konfliktů mnoha jednotlivých vůlí, z nichž se zase každá stává takovou, jakou je, působením spousty zvláštních životních podmínek; jsou to tedy nesčetné vzájemně se křížící síly, nekonečná skupina paralelogramů sil, z nichž vyplývá výslednice - dějinná událost - jež sama může být opět považována za výsledek jedné síly, působící jakožto celek *nevědomě* a bezděčně. Neboť co chce jeden, maří druhý a vychází z toho něco, co nikdo nechtěl. Tak dosavadní dějiny probíhají po způsobu přírodního procesu a jsou také podrobeny v podstatě týmž pohybovým zákonům. Ale z toho, že vůle jednotlivců - z nichž každý chce to, k čemu jej pudí fyzická konstituce a vnější, v poslední instanci ekonomické okolnosti (buď jeho vlastní osobní, nebo obecně společenské) - nedosahují toho, co chtějí, nýbrž splývají v celkový průměr, v jednu společnou výslednici, z toho se přece nesmí usuzovat, že tyto vůle = 0. Naopak, každá vůle přispívá k výslednici a potud je v ní zahrnuta.

Dále bych Vás prosil, abyste tuto teorii studoval z původních pramenů, a ne z druhé ruky; je to opravdu mnohem snazší. Marx sotva napsal něco, v čem by tato teorie nehrála roli. A zejména „*Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta*“ je skvělým příkladem jejího použití. Také v „*Kapitálu*“ se na ni mnohokrát poukazuje. Pak Vás ovšem mohu také odkázat na své spisy „Pana Eugena Dühringa převrat vědy“ a „Ludvík Feuerbach a vyústění klasické německé filosofie“, kde jsem podal nejobsáhlejší výklad historického materialismu, jaký vůbec, pokud je mi známo, existuje.

Marx i já jsme asi částečně sami zavinili, že mladší lidé přikládají leckdy ekonomické stránce větší význam, než jí přísluší. Musili jsme vůči svým protivníkům zdůrazňovat tuto hlavní zásadu, kterou popírali, a tu nebyl vždy čas, místo ani příležitost, abychom náležitě zdůraznili ostatní momenty zúčastněné na vzájemném působení. Ale jakmile šlo o vyličení nějakého historického období, tedy o

praktickou aplikaci, to bylo něco jiného, a tady byl omyl vyloučen. Ale lidé se pohříchu příliš často domnívají, že úplně pochopili novou teorii a mohou ji beze všeho používat, jakmile si osvojili hlavní teze, a to ještě ne vždy správně. A této výtky nemohu ušetřit ani leckoho z novějších „marxistů“; tím se pak také napáchaly pěkné věci.

Ad I. jsem včera (píšu to 22. září) našel ještě toto rozhodující místo, které plně potvrzuje můj předchozí výklad - je to u Schoemanna, „Griechische Alterthumer“, Berlín 1855, I, str. 52: „Je však známo, že sňatky mezi nevlastními sourozenci pocházejícími z *různých matek* se v pozdějším Řecku nepovažovaly za krvesmilstvo.“

Doufám, že Vás příliš neodradí hrozně složitá souvětí, plynula mi tak do pera, poněvadž jsem chtěl být stručný. Zůstávám

Váš oddaný *F. Engels*

Podle textu časopisu Přeloženo z němčiny

Poprvé otištěno v časopise „Der sozialistische Akademiker“, 1. roč., čís. 19, Berlín 1. října 1895

Text dopisu je převzatý ze Sebraných spisů Marxe a Engelse sv. 37 (1972, Nakladatelství Svoboda, Praha), str. 534 - 537 a byl na několika místech mírně poupraven. Úpravy byly pouze kosmetické a vyznění textu nebylo upraveno nijak.

* F. Engels, „Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu“ [↵](#)

** Bratr, sestra [↵](#)